

OMUL DE ȘTIINȚĂ
ȘI OMUL POLITIC

Max Weber (1864–1920) a fost unul dintre întemeietorii sociologiei moderne. Economist, sociolog și jurnalist politic, a predat la universitățile din Berlin, Freiburg, Heidelberg și München. Pornind de la teoriile lui Hegel, Auguste Comte, Lorenz von Stein, Karl Marx, ca și de la cercetările lui Wilhelm Dilthey, Wilhelm Windelband, Heinrich Rickert și Georg Simmel, a elaborat o sinteză a metodelor teoretice și istorice ale științelor sociale, pe care a aplicat-o cu mult succes în sociologie. Ea furnizează și astăzi repere pertinente cercetătorilor care n-au renunțat să asocieze viziunea amplă a istoriei comparate cu o analiză fină a instituțiilor și implicația personală cu detașarea metodică. În cea mai cunoscută carte a sa, *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* (1920, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, trad. rom. Humanitas, 1993, 2003), Weber își propune să lămuirească raportul dintre componentele spirituale și cele materiale ale procesului istoric și social, înlocuind construcțiile istorice monocauzale. Numeroasele sale studii de sociologie și economie au fost publicate după moartea sa în volumul *Wirtschaft und Gesellschaft (Economie și societate)*. În timpul tulburărilor politice de la München din iarna 1918–1919, a ținut la Universitatea din acest oraș două conferințe: *Wissenschaft als Beruf (Știința – profesie și vocație)* și *Politik als Beruf (Politica – profesie și vocație)*, care au rămas un model de analiză teoretică și de atitudine morală. Opera sa a fost tradusă în numeroase limbi.

MAX WEBER

OMUL DE ȘTIINȚĂ
ȘI OMUL PÓLITIC

Cu o prefață de
RAYMOND ARON

Traducere și note de
IDA ALEXANDRESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Andreea Stănescu

Tipărit la Proeditură și Tipografie

Max Weber
Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre
Verlag J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1951, 1958

© Librairie Plon, 1959, pentru prefața lui Raymond Aron

© HUMANITAS, 2011, pentru prezenta versiune românească

ISBN 978-973-50-2478-9
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30,
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

ȘTIINȚA – PROFESIE ȘI VOCAȚIE

Conferință ținută în iarna anului 1918 în fața studenților de la
Universitatea din München având ca temă orientarea profesională.

Potrivit dorinței dumneavoastră, vă voi vorbi despre tema „Știința – profesie și vocație“. Este un lucru cunoscut faptul că noi, economiștii, manifestăm întotdeauna o anumită pedanterie, căreia aș vrea să-i rămân fidel, anume că pornim întotdeauna de la condițiile exterioare ale unei probleme; în cazul de față voi porni de la întrebarea: cum se prezintă profesia omului de știință în sensul concret al cuvântului? Practic, asta înseamnă astăzi, în esență: cum se prezintă situația unui student care și-a încheiat studiile și a hotărât să se dedice din punct de vedere profesional științei, în cadrul vieții universitare? Pentru a înțelege în ce constă particularitatea condițiilor din Germania, ar fi util să procedăm comparativ și să ne amintim cum se petrec lucrurile în străinătate, respectiv acolo unde există în această privință cele mai marcante diferențe față de noi: în Statele Unite.

În Germania – știe oricine – cariera unui tânăr care se dedică profesiei de om de știință începe în mod normal ca *Privatdozent*. El obține dreptul de a preda în învățământul superior în urma discuției purtate cu profesorul disciplinei pe care a ales-o și a consimțământului acestuia, respectiv pe baza unei lucrări și a unui examen, în majoritatea cazurilor

formal, susținut în fața unei comisii a unei facultăți din cadrul unei universități. Din acel moment, el va putea să țină cursuri, al căror subiect îl decide singur în cadrul *venia legendi*¹, fără a primi însă o remunerație, ci doar o plată din taxele de studiu ale studenților. În Statele Unite, în mod normal cariera sa începe cu totul altfel, și anume prin angajarea tânărului ca *assistant*². Cam în același mod în care se procedează de regulă în marile noastre institute ale facultăților de științe ale naturii și de medicină, unde un număr foarte mic de asistenți năzuiesc să dea examenul formal de docență (*Privatdozent*), și asta mult mai târziu. Diferența constă, practic, în faptul că, la noi, cariera unui om de știință este edificată în totalitate pe baze plutocratice. Pentru un tânăr savant care nu posedă nici un fel de avere, cariera academică este foarte riscantă. El trebuie să reziste prin mijloace proprii, cel puțin un număr de ani, fără să știe dacă va avea apoi șansa să avanseze într-o poziție care să-i asigure un trai decent. În Statele Unite domnește însă sistemul birocratic. Debutantul primește de la bun început un salariu. Bineînțeles, modest: corespunzător salariului unui muncitor necalificat. Totuși, el își începe cariera cu o slujbă aparent sigură, deoarece are un salariu fix. Numai că, de regulă, asemeni asistenților noștri, el poate fi concediat dacă nu corespunde așteptărilor – ba chiar trebuie să se aștepte adesea să i se întâmple așa ceva, și încă fără menajamente. Cât despre așteptări, acestea se referă pur și simplu la faptul că trebuie să facă „săli pline“. O asemenea aventură nefericită nu i se poate întâmpla însă unui *Privatdozent* german. Odată acceptat, acesta nu poate fi dat afară. Desigur, el nu are „pretenții“.

1. Autorizație de a preda la o universitate (*lat.*).

2. Asistent, colaborator (*engl.*).

Își imaginează însă că, dacă ani în șir a fost activ, are un soi de drept moral să fie menajat. Este un aspect de care se ține seama adesea atunci când se pune problema unei eventuale abilitări a altor *Privatdozenten*. Apare aici următoarea dilemă: trebuie oare, în principiu, abilitat fiecare tânăr savant considerat capabil, sau trebuie să ții cont de „nevoile învățământului“, acordând astfel un monopol al predării docenților deja abilitați? Este o dilemă greu de rezolvat, direct legată de dublul aspect al profesiei academice despre care vom vorbi mai jos. În majoritatea cazurilor, se decide în favoarea celei de-a doua soluții. Ceea ce înseamnă, de fapt, o sporire a pericolului ca, în ciuda probității sale, profesorul titular de specialitate să-și prefere propriii studenți. În ce mă privește – dacă e să mă refer la experiența mea –, eu am adoptat următorul principiu: i-am cerut studentului care și-a făcut teza sub conducerea mea să obțină abilitarea trecându-și examenul de docență cu un profesor de la altă universitate. Rezultatul a fost că unul dintre studenții mei cei mai merituoși a fost respins deoarece nimeni n-a *crezut* că acesta era adevăratul motiv al prezentării sale la o altă universitate.

O altă deosebire față de America este următoarea: la noi, un *Privatdozent* are de ținut *mai puține* cursuri decât ar dori. Desigur, potrivit drepturilor sale, el poate să țină toate cursurile legate de specialitatea sa, lucru socotit însă o gravă lipsă de considerație față de docenții mai în vârstă. De regulă, „marile“ cursuri sunt ținute de profesori, docentul mulțumindu-se doar cu cursuri secundare. Avantajul este că în tinerețe are posibilitatea, oarecum fără voia lui, să se dedice muncii științifice.

În America organizarea este fundamental diferită. Docentul este suprasolicitat exact în primii ani de activitate, și anume tocmai pentru că este *plătit*. Într-o secție de germanistică, de pildă, profesorul titular ține un curs de trei ore despre Goethe,

atât și nimic mai mult, în timp ce un tânăr asistent este bucuros dacă în cele douăsprezece ore săptămânale, pe lângă cursurile practice de limbă germană, poate ține cursuri despre poeți de talia lui Uhland³. Planul de învățământ este stabilit de instanțele de specialitate oficiale, iar asistentul trebuie să se supună acestui plan așa cum se supune la noi asistentul unui institut.

La noi, putem observa cu claritate în ultima vreme că, în numeroase domenii ale științei, învățământul universitar se dezvoltă în direcția sistemului american. Marile institute de medicină sau de științe ale naturii au devenit întreprinderi „capitaliste de stat“. Ele nu mai pot fi gestionate în lipsa unor mijloace considerabile. Apare aici un fenomen tipic oricărei întreprinderi capitaliste: „separarea muncitorului de mijloacele de producție“. Muncitorul – asistentul, deci – depinde de mijloacele de muncă puse la dispoziția sa de către stat; prin urmare, el este dependent de directorul institutului ca orice salariat al unei fabrici – căci directorul institutului își închipuie, cu bună credință, că institutul îi aparține și, ca atare, îl conduce după bunul său plac. De aceea situația asistentului este adesea la fel de precară ca a oricărei ființe „proletaroidă“ sau a asistentului din universitățile americane.

Viața universitară germană, ca și întreaga noastră viață, se americanizează în multe privințe. Sunt convins că această evoluție va cuprinde în continuare și alte discipline, în care, așa cum e cazul și în domeniul meu, muncitorul este proprietarul mijloacelor de muncă (în esență: al bibliotecii sale), așa cum erau meșteșugarii de altă dată în cadrul meseriei lor. Evoluția este în plină desfășurare.

3. Ludwig Uhland (1787–1862), poet și filolog german. A făcut parte din cercul poezilor romantici târzii din Suabia.

Avantajele tehnice ale acestei evoluții sunt incontestabile, la fel ca avantajele tuturor întreprinderilor simultan capitaliste și birocratice. Dar „spiritul“ care le guvernează este total diferit de vechea atmosferă istorică a universităților germane. Între șeful unei asemenea mari întreprinderi universitare și profesorul titular obișnuit, de stil vechi, există o prăpastie de netrecut, atât interioară, cât și exterioară. Chiar și în comportamentul privat. Dar nu vreau să intru în detalii. Atât din punct de vedere interior, cât și exterior, vechea *constituție* universitară a devenit fictivă. Cu toate acestea, există un aspect propriu *carierii* universitare care n-a dispărut, ba chiar se manifestă într-un mod mai vizibil: rolul *hazardului*. Ține pur și simplu de hazard ca un *Privatdozent* sau un asistent să obțină cândva postul de profesor titular sau de director de institut. Desigur, nu decide numai hazardul aici, dar el hotărăște totuși într-o măsură neobișnuit de mare. Nu știu să existe vreo carieră profesională pe lume în care el să mai joace un rol atât de important. Îmi permit să afirm acest lucru întrucât în tinerețe, în urma unui concurs fericit de împrejurări, am fost eu însumi numit profesor titular într-o specialitate în care persoane de aceeași vârstă realizaseră, fără doar și poate, mult mai mult decât mine. Pe baza acestei experiențe, îmi închipui că pot pătrunde mai adânc cu privirea pentru a înțelege soarta nemeritată a multor colegi, cărora destinul le-a jucat o festă – și le-o mai joacă încă – și care, în ciuda destoiniciei lor, din cauza acestor procedee de selecție, n-au putut ocupa postul pe care-l meritau.

Faptul că hazardul, și nu valoarea în sine, joacă un rol atât de mare nu se datorează exclusiv, și nici măcar în primul rând, slăbiciunilor omenești care apar firesc în cazul acestei selecții, ca în oricare alta. Ar fi nedrept să le imputăm unor persoane mediocre din universități sau ministere responsabilitatea

unei situații care face ca un număr atât de mare de nulități să joace un rol considerabil în universități. Rădăcinile trebuie căutate mai degrabă în legile care guvernează acțiunile desfășurate în comun de oameni, în special acolo unde e vorba de mai multe organizații, în cazul de față facultățile care fac propunerile aprobate apoi de ministere. Putem găsi o paralelă în procedura de alegere a papilor, care de-a lungul multor secole ne-a furnizat cel mai important exemplu al acestui tip de selecție: cardinalul despre care se spunea că ar fi „favorit“ avea rareori șansa de a fi ales; de regulă, era ales candidatul situat al doilea sau al treilea. Același fenomen se constată și la alegerea președintelui Statelor Unite: numai în mod excepțional este „desemnat“ (în convențiile naționale) și ajunge la scrutin primul și cel mai marcant nume al unui partid; în majoritatea cazurilor se alege candidatul numărul doi și adesea candidatul numărul trei. Americanii au creat deja pentru asemenea categorii expresii tehnice și sociologice, și ar fi foarte interesant să cercetăm pe baza acestor exemple legile unei selecții operate printr-un act de voință colectivă. Dar nu ne vom ocupa de asta acum. Legile în cauză sunt însă valabile și pentru alegerea colegiilor universitare. De aceea nu trebuie să ne mire că adesea aici au loc erori, ci mai degrabă că, în ciuda tuturor acestor disfuncționalități, numărul celor numiți *pe drept* este atât de mare. Numai în cazul câtorva țări, în care parlamentele – sau ca la noi, până nu demult, monarhii (acționând în același fel), iar în prezent deținătorii puterii revoluționare – intervin din motive *politice*, numai acolo putem fi siguri că doar oamenii mediocri sau ariviștii vor avea șansa de partea lor.⁴

4. Aluzie la un caz istoric care, sub termenul *voraussetzungslose Wissenschaft* (știință fără premise), a provocat o mare agitație în universitățile germane și care se referă la faptul că împăratul

Nici un profesor universitar nu-și amintește cu plăcere deliberările ce-au avut loc cu ocazia numirii sale, căci ele sunt rareori plăcute. Și totuși, pot să spun că, în numeroase cazuri cunoscute de mine, am constatat fără nici o excepție că există *bunăvoința* de a lăsa întâietate motivelor pur obiective.

Trebuie să înțelegem în plus că nici carențele în selecția operată prin acte de voință colectivă nu explică singure faptul că decizia referitoare la destinele universitare depinde într-o măsură atât de mare de „hazard“. Fiecare tânăr animat de vocația de a deveni om de știință trebuie să fie conștient că sarcina ce-l așteaptă are un dublu aspect. El trebuie să fie calificat nu numai ca savant, ci și ca profesor. Or, aceste două aspecte nu coincid câtuși de puțin. Cineva poate fi un savant excepțional și totodată un profesor execrabil. Îmi amintesc aici de activitatea unor profesori ca Helmholtz⁵ sau Ranke⁶, și ei nu reprezintă excepții singulare. Situația de fapt este aceea că universitățile noastre, mai ales cele mici, se află într-o concurență ridicolă pentru atragerea studenților. Proprietarii camerelor de închiriat pentru studenți din orașele universitare îl sărbătoresc pe studentul cu numărul o mie printr-o festivitate, iar pe cel cu numărul două mii printr-o retragere cu torțe, de preferință. Veniturile bănești constituite din contribuția studenților sunt condiționate – trebuie să recunoaștem deschis – de ocuparea catedrelor de la specialitățile învecinate de către alți profesori care „atrag un mare

Wilhelm II impusese Universității din Strassburg, împotriva avizului facultății, candidatura istoricului Spahn.

5. Hermann Helmholtz (1821–1894), medic, om de știință și fizician german.

6. Leopold von Ranke (1795–1886), teolog, filolog și istoric german, autor al lucrărilor *Istoria popoarelor romanice și germanice 1494–1535* și *Istoria germană în epoca Reformei*.

Cuprins

Prefață

de Raymond Aron / 5

Știința – profesie și vocație / 33

Politica – profesie și vocație / 77